



**aanpak**   
**begeleidings**  
**ethiek**

**Verslag workshop**  
Aanpak Begeleidingsethiek  
**Bij leefstijlmonitoring door**  
**Sensara**

Carinova

# Voorwoord

De toenemende digitalisering brengt ingrijpende veranderingen met zich mee, in allerlei sectoren. Nieuwe mogelijkheden voor communicatie, monitoring en analyse roepen vragen op. Wat is de positie van de mens in deze omgeving, hoe staat het met data, met privacy, wat doen algoritmes en wat willen gebruikers eigenlijk? Begeleidingsethiek is ethiek die zich specifiek met dit soort vragen bezighoudt. Hij is gebaseerd op techniekfilosofie, die uitgaat van eeuwenoude verwevenheid tussen mens en technologie.

De Aanpak Begeleidingsethiek is een concrete aanpak waarin betrokkenen met elkaar in dialoog gaan over de effecten van de nieuwe technologie én de waarden die daarbij in het geding komen. Dat zijn vaak waarden gelieerd aan autonomie van de gebruiker, efficiëntie van het proces, transparantie van het algoritme, privacy, et cetera.

Tijdens de sessie kwamen verschillende stakeholders als patiëntvertegenwoordigers, zorgprofessionals, ontwikkelaars, beleidsvormers en beslissers met elkaar in gesprek. Na de dialoog hebben de deelnemers ethische handelingsopties geformuleerd, waarvan verschillende vaak direct opgepakt kunnen worden. Er is gezamenlijk gekeken welke waarden we in het digitale domein belangrijk vinden en hoe we die willen verankeren en borgen in digitale processen en handelingen. Dit alles om ook bij verdere digitalisering op het vertrouwen van de samenleving en de participanten te kunnen blijven rekenen. Dit is niet in één stap te realiseren: het is een continu proces waarin deze workshop een schakel is.



# Workshop aanpak begeleidingsethiek

**Initiatiefnemers:** Nicole Somsen (Vliegwielen Coalitie) i.s.m. Bram Kerkhoven (Carinova)

**Moderatoren:** Edwin Borst (ECP) en Ildikó Vajda (Patiëntenfederatie Nederland)

Op 8 mei 2023 organiseerde Carinova op initiatief van de Vliegwielen Coalitie i.s.m. Carinova een sessie begeleidingsethiek over de casus leefstijlmonitoring door middel van Sensara. Aan de workshop namen aantal deelnemers (zie bijlage voor specificatie) deel onder leiding van Edwin Borst (ECP) en Ildikó Vajda (Patiëntenfederatie Nederland)

## De doelstelling is tweeledig:

▷ Leren tijdens de workshop

- Welke effecten, waarden en actoren worden genoemd?
- Welke handelingsopties zijn er om de toepassing te verbeteren

▷ Leren over de Aanpak Begeleidingsethiek

Hoe kan de organisatie deze methodiek gebruiken rondom ethische kwesties en technologie-implementaties

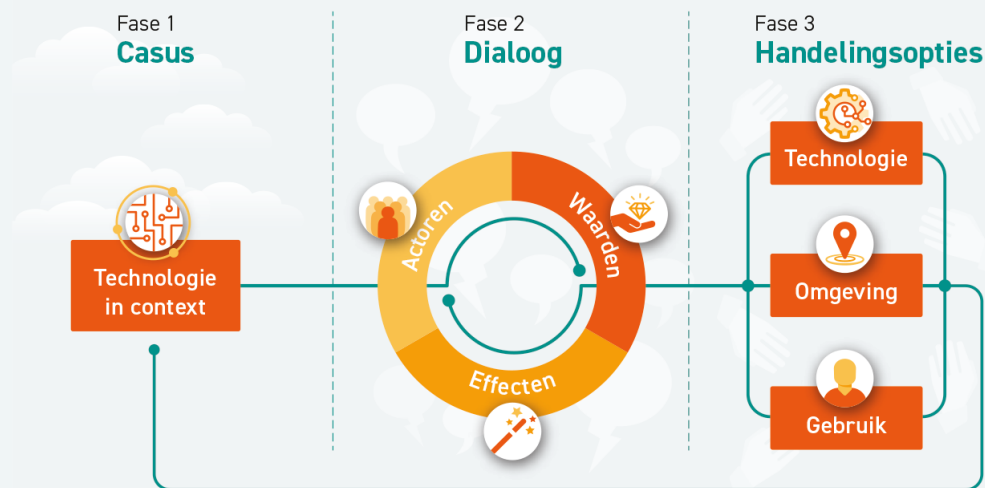
## Het verslag bevat de volgende elementen:

▷ Toelichting op de Aanpak Begeleidingsethiek

▷ Weerslag van de workshop



# Aanpak begeleidingsethiek



## De aanpak bevat de volgende fasen:

### Fase 0 Introductie

Introductie over de doelstelling en een toelichting op het model en het gedachtengoed

### Fase 1 Toelichting

Hoe ziet de technologie eruit en in welke context wordt deze toegepast?

### Fase 2 Dialoog

- ▷ Een korte ronde waarin de deelnemers aan de workshop de betrokken actoren benoemen
- ▷ Brainwrite waar deelnemers mogelijke effecten benoemen en bespreken
- ▷ Benoemen van waarden die een rol spelen bij die effecten

### Fase 3 Handelingsopties

In subgroepen gaan de deelnemers op zoek naar handelingsopties vanuit de technologie, de omgeving en het individu.



## Fase 1

# Technologie en context

### Uitleg over Sensara

Sensara is een leefstijlmonitoringssysteem voor alleenstaande cliënten, waarbij de vraag is of zij nog veilig zelfstandig thuis kunnen wonen. De werking berust op verzamelen van data m.b.v. warmtesensoren van het individu. De sensoren worden op diverse plekken geïnstalleerd in het huis van de cliënt: deuren (toilet/badkamer/voor- of achterdeur/koelkast), akoestische bedsensor welke werkt op hartslag en ademhaling en sensoren in de ruimtes die beweging herkennen. De technologie van warmtesensoren kan geen gezichten herkennen. De data-analyse berust op zelflerende (kunstmatige intelligentie) algoritmes.

In eerste instantie 'leert' het systeem het gedragspatroon van de cliënt, waarna het systeem afwijkingen rapporteert t.o.v. deze baseline. Activiteit en inactiviteit worden gemeten: hoe vaak gaat de koelkast open, het aantal bezoekers in de kamer, aantal keren dat de cliënt deuren opent etc. Deze data zijn proxy's voor diverse activiteiten zoals dwalen door het huis, snelheid van het lopen, het huis verlaten, bezoek ontvangen, frequentie van eetmomenten, van toiletbezoek.

Het algoritme herkent afwijkingen van de baseline, en rapporteert deze naar de mantelzorg/familie en registreert deze afwijking van normaal gedrag in het elektronisch cliëntendossier. Deze krijgen inzicht in het afwijkend gedrag en kunnen op maat en vroegtijdig anticiperen en zorg leveren.

Momenteel wordt Sensara bij Carinova op kleine schaal gebruikt: bij ca. 15 cliënten bij wie twijfel is of die zelfstandig kunnen wonen.

Op de website [www.sensara.eu](http://www.sensara.eu) is meer te lezen over de toepassing.



## Fase 2

# Dialogo

In deze tweede fase gaan de deelnemers in gesprek over wie er betrokken zijn bij de inzet en het gebruik van Sensara. Ook buigen zij zich over de positieve en negatieve effecten van deze inzet, en benoemen zij belangrijke waarden waar rekening mee gehouden moet worden bij de inzet van een dergelijke toepassing.

### Actoren:

Bij de actoren is de vraag wie er betrokken is of geraakt wordt door de case. De deelnemers aan tafel vertegenwoordigen al een deel van die actoren. Ze noemen de volgende betrokkenen:

- Cliënt
- Mantelzorger
- Wijkverpleegkundige
- Casemanager dementie
- Sensara installateur
- Zorgkantoor
- Zorgverzekeraar
- Huisarts, specialist
- Huishoudelijke hulp
- Familie, bureu (niet mantelzorger)
- Inbreker
- ECD-leverancier
- Hacker
- Applicatiebeheer
- Verpleegkundige
- Onderzoeker
- Zorgconsulent
- Innovatiemanager / teamleider binnen zorgorganisatie
- I-nurse / aandacht functionaris technologie
- Ministerie van VWS

De vraag aan de deelnemers was om in het vervolg van de sessie ook te proberen vanuit deze perspectieven hun inbreng te geven.



## Effecten:

De vraag is hier welke positieve en negatieve effecten de invoering en het gebruik van Sensara hebben.

### Positief effect

- Proactief handelen om schade te voorkomen
- Verminderde ervaren stress bij mantelzorg
- Snelle(re) opvolging valincidenten
- Zelfstandig langer thuis wonen
- Mantelzorg op afstand / hoeft minder snel langs te gaan
- Voorkomen van opnames
- Arbeidsvreugde medewerker
- Veiligheid
- Tijdige signalering
- Cliënt blijft rustig (afwezige technologie)
- Zorg meer op maat
- Inzicht in eenzaamheid, erop kunnen anticiperen
- Vraag gestuurd werken
- 24 /7 uur zorg kunnen bieden (waarnemen)
- Mogelijkheid uitstel opname, langer zelfstandig wonen
- Betere afstemming geleverde zorg op basis van behoefte van cliënten
- Informatie als input gebruiken om de zorgbehoefte vast te stellen
- Cliënt krijgt inzicht en doet zijn best -naar eigen vermogen

### Negatief effect

- Onbetrouwbare / vervuilde data waarop niet gestuurd kan worden
- Lastig te implementeren in het zorgproces
- Verminderde frequentie fysieke contacten met cliënt
- Kans op verminderd contact
- Kans op storingen
- Inbreuk op privacy
- Data leidend i.p.v. verpleegkundig redeneren / altijd kunnen afwijken
- Te veel 'gedoe' voor mantelzorg ('ook nog een app erbij')
- Weerstand door medewerkers, mantelzorgers
- Bemoeizorg (door mantelzorg)
- Vermarkten leefstijldata
- Lastig implementeren in het proces, geen afstemming, arbeidsintensief proces, ketenafhankelijkheid, hoge risico slecht implementeren
- Onbekend maakt onbemind
- Werkproces rondom leefstijlmonitoring is complex te implementeren
- Onbegrip / acceptatie door zorgmedewerker, mantelzorg



### Waarden:

De relevante waarden zijn door de facilitators geïnventariseerd terwijl de deelnemers bezig waren met het benoemen van effecten. Achter veel effecten gaan waarden schuil. Die lijst is gedeeld met de deelnemers en door hen besproken en aangevuld. Dat leverde de volgende lijst met waarden op:

### Waarden

- Veilige zorg
- Tijdige zorg
- Efficiënte zorg
- Continuïteit van zorg
- Kwaliteit van data
- Objectief beeld
- Mentaal welbevinden van de mantelzorger
- Werk / privé balans zorgmedewerker
- Efficiënt implementatieproces
- Sociale contacten / zorgmomenten
- Zelfredzaamheid
- Balans / rust
- Eigen regie
- Prettig blijven wonen
- Robuustheid / betrouwbaarheid techniek
- Privacy client
- Bemoeienis met client
- Menselijke maat
- Persoonsgerichte zorg
- Acceptatie door professionals
- Implementatieproces efficiënt





## Fase 3

# Handelingsopties

In het proces van het opstellen van de handelingsopties zijn de waarden uit de vorige fase meegenomen. De deelnemers kregen uitleg over de verschillende categorieën binnen de handelingsopties. Het kan bijvoorbeeld gaan over het ontwerp van de technologie, het aanpassen van de omgeving waarbinnen de toepassing functioneert en het gedrag van mensen. De deelnemers werden in drie werkgroepen verdeeld en gingen ieder aan de slag met een van deze drie gespreksonderwerpen. Dat leidt tot handelingsopties per categorie.

### Technologie:

Versterking van bewakingsfunctionaliteit

- Koppelen aan andere processen
- Gebruiksgemak van dashboard
- Voorkomen van storingen door alle gebruikers
- Koppeling / integratie met Elektronisch Cliëntendossier (ECD)
- Analyseren van sensorgedrag
- Flexibiliteit in software
- Versimpelde mantelzorg-app
- (Framing: belangrijk om te verkopen)



## Omgeving:

- Meer sensoren, op andere plekken dan regulier
- Professionele / menselijke afweging voorop / menselijke maat
- Focus op cybersecurity blijven houden
- Herinrichting arbeidsproces
- Heldere afspraken over wanneer wel / niet in te zetten
- Training gebruikers incl. wetgevingsaspecten
- Per wijkteam key-user aanwijzen (deze volgt met een extra verdiepende training)
- Cliëntreis (voor gebruik nu en voor toekomstig gebruik in preventie (social design, WMO))
- Eigen regie cliënt versterken door standaard gebruik aan te bieden (monitoring eigen gedrag)

## Mens:

- Kennis en vaardigheden vergroten: mantelzorg en professionals training aanbieden
- Kennis nodig om af te lezen van dashboard en om afwijkingen in het gedrag te kunnen signaleren
- Enthousiasmeren: management moet voortrekkersrol op zich nemen
- Bewustwordingscampagne voor alle actoren
- Tastbaar maken voor medewerkers: inzichtelijke maken wat het effect is op het eigen werk als professional



# Terugblik en afronding

Aan het einde van de workshop wordt teruggekeken en besproken wat de Aanpak Begeleidingsethiek concreet heeft opgeleverd. De deelnemers geven aan dat het veel nieuwe inzichten oplevert en dat er in korte tijd veel wordt gerealiseerd. Daarnaast wordt de brede groep van deelnemers als meerwaarde ervaren. De combinatie van een duidelijke casus, enthousiaste deelnemers, en een aanpak die zorgt voor duidelijke uitkomsten in een korte tijd was dus een succes.



# De deelnemers

1. Bram Kerkhoven – projectmedewerker zorginnovatie, Carinova
2. Irek Karkowski – Chief Technology Officer, Sensara,
3. Laura Spijkerman – zorgconsulent, Sensara
4. Bart Keijzer– commercieel directeur, Sensara
5. Allien Niens -casemanager dementie, Carinova
6. Marleen Karkdijk - casemanager dementie, Carinova
7. Cora Vegter- regiomanager thuiszorg regio Deventer & bestuurder V&VN
8. Daniëlle van Hemert – beleidsadviseur eerstelijnszorg, ZN
9. Tijmen van Wiltenburg, adviseur patiëntbelang, Patiëntenfederatie Nederland & Vliegwiël coalitie
10. Martin Plant - directeur Zorg thuis, Carinova
11. Paul Haarman, projectleider zorginnovatie, Carinova
12. Leon Stougie –beleidsmedewerker VWS
13. Johan van der Leeuw, senior adviseur digitale zorg, Vilans
14. Jorien Pierik, manager innovatie/ strategisch adviseur, Carinova
15. Nicole Somsen, adviseur digitale zorg, Patiëntenfederatie Nederland & Vliegwiël coalitie

## **Moderatoren:**

Edwin Borst (ECP) en Ildikó Vajda (Patiëntenfederatie Nederland)





**Verslag workshop**  
**Aanpak Begeleidingsethiek**  
**Bij leefstijlmonitoring**  
**door Sensara**

Meer informatie over de Aanpak Begeleidingsethiek,  
waaronder dit verslag, vindt u op  
[www.begeleidingsethiek.nl](http://www.begeleidingsethiek.nl)